

tudi lahko črtali, saj ne posegajo v osnovni dialog, ampak jih izgovarjajo osebe (pa tudi te so odveč), da pač ne stoje kar nemo ob pogovoru glavnih dveh — izrazit primer je drugo stopnjevanje. Glavna značilnost Mrakovega besednega reda je stava povedka na konec stavka, kar lahko učinkuje arhaično, izumetničeno ali tudi vzvišeno — odvisno od konteksta. Tako stavčno strukturo uporabljajo tu vse osebe, pač pa se razlikujejo po tem, ali govore — bolj ali manj — v normi knjižnega jezika ali pogovornega (najdemo pa tudi mešanico obojega v istem stavku), ki pa ima več plasti, namreč glede na socialni, intelektualni in celo moralni nivo oseb. Tiste, ki smo jih uvrstili v prvo skupino — razen dr. Zoruta — govore v prav lumpenproletarskem žargonu, skorajno vulgarnem, kakršnega v slovenski dramatiki bržkone ne bi našli (jezik sodobnih mladih slovenskih dramatikov je spet nekaj drugega, predvsem pa nima te socialno moralne funkcije). Dr. Zorut presega druge po svoji izobrazbi, poleg tega je karakterno izredno zakrita, oprezna figura, ki skrbi za svojo primerno javno podobo, na tihem pa čaka ugodnega trenutka zase; njegov jezik je močno skonstruiran v sintaksi in v izbiri besed, govori največ v pogojnikih in nedoločnikih in daje tako vtis ‚gosposkega‘, ‚finega‘ človeka. Predvsem Štefančič in Ferdi, pa tudi drugi iz te skupine, nihajo med knjižnim in pogovornim jezikom, dovolj kultiviranim, vendar vedno v posebni, tipično Mrakovi redakciji z novimi konstrukcijami in novimi besedami.

Jezik drame je popolna stilna mešanica avtorjevih že dobro znanih klišejev in tokrat v našem poznavanju Mraka prvič uvedenih žargonskih elementov v funkciji karakteriziranja oseb.

Mrakovo Razsulo Rimljanovine je lahko zanimivo le za literarnega zgodovinarja in teoretika.

Malina Schmidt

VITOMIL ZUPAN, KLEMENT

Pred nedavnim objavljeni Zupanov roman* temelji na uporabi pripovedne tehnike, ki je precej pogosta; gre namreč za uokvirjeno pripoved. V okvirnem delu se seznanimo s Klementom, ki je glavna upovedena oseba. To je ostarel »bukvar«, lastnik antikvariata, ki ga zunanji svet sploh več ne zanima, kaj šele da bi spoštoval njegova določila in njegove predpise. Ko prebere »rokopis grofa Vincenta« do konca, se grof pojavi pred njim. Tako se začneta rušiti realne razsežnosti prostora in časa. Meje med realnostjo in fantazijo so zbrisane; Klement ima halucinacije, na kar nas opozarja tudi stavek: »Spet ga je prevaralo telo (. . .) To pot se ni prav nič zavedel, da je Vincent podoba, kakor je nekje v ozadju zavesti to vedno čutil, kadar so prišle more, sence in strahovi.« (s. 267) Klement je torej oseba s pogostim halucinatornim doživljanjem, katerega del je tudi grof Vincent, in pripoved nas s tem seznanja.

V uokvirjeno pripoved sta postavljeni še dve sestavini; prva je grofov rokopis, ki ga prebira Klement, in spominska retrospektiva, ki se odvija v Klementovi zavesti. S pomočjo teh dveh sestavin je pojasnjena njegova življenjska pot. Grofov rokopis je pravzaprav aforistično zasnovana filozofska refleksija o človekovem bivanju. V njej je človek pojmovan kot minljivo bitje, ki ne zavzema v svetu nikakršne vrhovne pozicije (»ničevost in neznatnost našega bitja v primeri z vsem« — s. 6). Zaradi negotove vloge preveva človeka strah pred bivanjem. Zgodovina ne vodi k popolnosti, vse je naključje v vesolju, ki ga človek zaradi omejenosti svojega spoznavanja ne more doumeti. Antropocentrični nazor je zanikan, zraven pa še teocentričen. Zaradi tega je Klement delal stvari, ki jih sicer ne bi bil, ko

* Vitomil Zupan, Klement. Opremil Cveto Jeraša. Cankarjeva založba, Ljubljana 1974.

bi bila v grofovem rokopisu potrjena eshatološka vizija sveta. Prav grofovo namigovanje na to možnost privede Klementa v samomor. Prostovoljna smrt je le potrdilo njegove interpretacije nazorov, ki so zapisani v grofovem rokopisu.

Kakšne so bile druge okoliščine, ki so tudi posredno vplivale na njegovo zadnjo odločitev, zvemo iz osrednjega dela pripovedi. To je spominska retrospektiva glavne osebe, ki obnavlja najbolj odločilne trenutke svojega življenja. Ne poteka povsem linearno, toda kljub temu so ti dogodki večinoma razporejeni tako, da sledimo poglobljeni razvojni črti. Klement je izšel iz predmestne lumpenproletarske družine, v kateri so vladali alkoholizem, jetika, revščina in nasilje. Že kot otrok je ostal brez staršev, nato so ga sprejeli k sebi mestni sorodniki, pri katerih se je njegovo trpljenje nadaljevalo v drugačnih oblikah. Ker ni imel nikoli občutka varnosti, se je začel v njem razraščati kompleks manjvrednosti. Poleg tega spozna, da obstaja razloček med videzom in resnico, da se ljudje ne ravna po deklariranih etičnih normah, kajti tudi za njimi se skrivajo egocentrični cilji. Njegov prodor v višje socialne sloje se ne posreči, še manj pa lastni poskusi uveljavljanja. Klementova osebnost se vedno bolj travmatizira. Prvi poskus samomora se mu ponesreči, potem poskuša poiskati kompromisno rešitev. Ker ne more uresničiti svojih želja v realnosti, se vedno bolj predaja domišljiji in tovrstni zadovoljitvi. Tega se sprva zaveda, sčasoma pa vedno manj ločuje obe področji, tako da so mnogi domišljijski dogodki zanj popolnoma verjetni. Realni svet postaja vedno bolj podrejen fantazijskemu, v katerem zaživi vsaj deloma svobodno, po svoji volji, in v njem sprošča svojo agresivnost kot obliko maščevanja za

neuspehe v realnem življenju. Polagoma začne tako reševati vse konfliktno situacije. Ker se zaradi družbenih norm ne more dejansko maščevati ljudem, ki so mu prizadejali krivice, jih v svoji domišljiji ubija. Prva v verigi teh »žrtev« je Anamarija, za katero se zdi, da je najbrž plod domišljije, saj je lastnica gradu, kamor pride Klement kupovat antikvarne knjige. Seveda potem ne more dojeti, kako da še živi. Nato se zvrsti še cela vrsta maščevalnih dejanj, toda njihova prava narava je pojasnjena in razkrita že ob trupu Anamarije, ki je »le izmišljena postava. Sestavljena je bila iz Tresnice in še iz mnogo, mnogo ljudi, ki so se zaničljivo smehljali, (. . .), ga mučili in se norčevali z njegovim strahom.« (75). Klement se sicer hoče spremeniti in išče izhoda v ljubezni, toda vse njegove erotične zveze se prej ali slej končajo; partnerja ostajata tujca, med katerima ni nikakršnega pravega čustva. Tudi religiozna rešitev, ki mu jo ponuja duhovnik, ga ne more zadovoljiti. Zaveda se, da je »razlika med dobrim in zlim (. . .) priučena in privzgojena. V človeka ni položeno nič, razen nagona roparske živali« (176), kar ga polagoma privede do tega, da se začne oprijemati ideje o volji do moči. Vendar jo uresničuje bolj v svojem domišljijem kot v realnem svetu. Ko pa je soočen z možnostjo, da obstaja bitje, ki je močnejše kot on in da z njim ni mogoče tekmovali, uniči sam sebe.

Tako kot Potovanje na konec pomladi tudi roman Klement potrjuje pomembnost Zupanove proze, ki je vrsto let ostajala bralcem neznan, kar pa ni bila pisateljeva krivda. Zaželeno bi bilo, da bi izdajo Zupanovih del pospešili, saj nas — sodeč po prej omenjenih romanih — čaka še kakšno prijetno presenečenje.

Marjan Dolgan